

<https://sanad.iau.ir/Journal/jcdepr/Article/1188172>

تحلیل محتوای کتب درسی قرآن و هدیه های آسمانی براساس ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین در دوره ابتدایی

مرزبان ادیب منش^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۳

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی محتوای کتب درسی قرآن و هدیه های آسمانی دوره ابتدایی از منظر توجه به ساحت‌های تربیتی است. در این پژوهش روش تحلیل محتوا که روشی کمی، عینی و نظام مند برای تحلیل کتاب‌های درسی است به کار رفته است. جامعه تحلیلی پژوهش حاضر شامل کتب حوزه مطالعات تربیت دینی، "قرآن" و "هدیه های آسمانی" دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بودند. داده‌ها با استفاده از شاخص‌های توصیفی در فرایند تحلیلی آنتروپی شانون مورد بررسی قرار گرفتند. بدین معنی که داده‌های پژوهش در فرایند تحلیلی آنتروپی شانون (بهنجار کردن داده‌های جدول فراوانی، محاسبه بار اطلاعاتی مقوله‌ها و به دست آوردن ضریب اهمیت آنها) تجزیه، تحلیل و توصیف شدند. نتایج پژوهش نشان داد که میزان توجه به ساحت‌های شش گانه به ترتیب در کتاب‌های قرآن و هدیه های آسمانی ۸۱۶ و ۵۳۵ مرتبه بوده است. از بین کتاب‌های درسی قرآن ۶ پایه، بیشترین توجه به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب قرآن سال ششم با ۱۸/۱۴ درصد و کمترین توجه در کتاب قرآن سال دوم با ۱۶/۴۰ درصد می‌باشد. همچنین در کتاب‌های درسی قرآن دوره ابتدایی بیشترین توجه به بعد اعتقادی، اخلاقی و عبادی با ۳۷/۹۰ درصد و کمترین توجه به بعد اقتصادی حرفه ای با ۹/۸۰ درصد اعمال شده است. از بین کتاب‌های درسی هدیه های آسمانی ۴ پایه، بیشترین توجه به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب هدیه های آسمانی سال پنجم با ۲۷/۵۰ درصد و کمترین توجه در کتاب هدیه های آسمانی سال چهارم با ۱۶/۶۰ درصد می‌باشد. همچنین در کتاب‌های درسی هدیه های آسمانی دوره ابتدایی بیشترین توجه به بعد اعتقادی، اخلاقی و عبادی با ۳۷/۷۰ درصد و کمترین توجه به بعد اقتصادی حرفه ای با ۸/۴۰ درصد اعمال شده است.

واژگان کلیدی: محتوای کتب درسی، ساحت‌های تربیتی، تربیت دینی

مقدمه

از صدر اسلام تاکنون، آموزش قرآن و دینی، از مهم‌ترین اهداف تعلیم و تربیت در میان مسلمانان بوده است. در کشور ما نیز به اقتضای جایگاه دین اسلام در فرهنگ مردم ایران و جایگاه ویژه قرآن و مباحث مرتبط با تربیت دینی در اعتقادات دینی، باید آموزش دروس مرتبط با تربیت دینی (قرآن و هدیه‌های آسمانی) مورد توجه همگان باشد تا شرایط مساعد برای تحقق اهداف این آموزش فراهم آید. از این رو، دروس قرآن و هدیه‌های آسمانی در میان درس‌های گوناگون دوره‌های تحصیلی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند. این کتب می‌توانند میزان علاقه دانش‌آموزان به خود و زندگی کردن را افزایش دهند. همچنین این کتب می‌توانند کمک کنند تا دانش‌آموزان در زمینه خودشناسی و خداشناسی به درجه بالایی از فهم و درک برسند و ابتدا خود و سپس خدای خود را به خوبی بشناسند. این دروس همچنین دانش‌آموزان را با داستان‌هایی از پیامبران و امامان همراه می‌کند تا آنها ویژگی‌های برجسته و شایسته این افراد را بشناسند و بتوانند به درستی از آنها الگو بگیرند (صوفیلرملکی، ۱۴۰۲).

براساس این اهمیت و ضرورت، در سال‌های اخیر، توجه به نیازهای نو در عرصه آموزش دینی، رویکردهای جدید در امر آموزش، توجه بیش از پیش به جنبه‌های نگرشی آموزه‌های دینی، لزوم بهره‌گیری از روش‌های نوین در تعلیم و تربیت و به کارگیری تربیت دینی به منظور شکل‌گیری رفتارهای مثبت و تقویت احساس دینی از طریق شناخت دین و تفکر در آن که همه برخاسته و برگرفته از نظرها و پیشنهادهای آموزگاران مجرب، صاحب‌نظران و کارشناسان امر تعلیم و تربیت است، متخصصان تعلیم و تربیت دینی را برآن داشته است تا با برنامه‌ریزی دقیق در این زمینه دست به کار تهیه برنامه‌ای نوین برای تعلیم و تربیت دینی بزنند (نوری و همکاران، ۱۳۹۷). در این زمینه زیر نظام‌های مهمی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش لحاظ شده است، یکی از این زیرنظام‌ها، برنامه درسی است. برنامه درسی از مهم‌ترین عناصر هر نظام آموزشی است که نقش تعیین‌کننده و انکارناپذیری در تحقق هدف‌ها و رسالت‌های نظام آموزشی، از نظر کمی و کیفی ایفا می‌کند. به عبارت دیگر، برنامه درسی به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی نظام تعلیم و تربیت، نقش بی‌بدیلی در تحقق هدف‌های تعلیم و تربیت ایفا می‌کند و اهمیت آن به حدی است که همواره توجه سیاست‌گذاران نظام آموزشی را به خود جلب کرده است (ارنشتاین^۱، ۲۰۰۴). در واقع برنامه‌های درسی در توفیق یا شکست مراکز آموزشی نقش کلیدی دارند. به همین دلیل، برنامه‌های درسی ابزار نیرومندی هستند که ضمن ترسیم چگونگی و حدود انتقال دانش و مهارت‌ها، بیانگر فلسفه و هدف‌های تربیتی نظام آموزشی حاکم هم هستند (کوثری و نوروززاده، ۱۳۸۸).

بنابراین کتاب درسی به عنوان ابزار تحقق برنامه‌های درسی از جمله ابعادی است که در سال‌های اخیر و همزمان با اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش دچار تحول شده است. بنابراین، تأثیری که این تغییرات بر کتاب‌های درسی داشته‌اند می‌تواند موضوع پژوهش‌های مرتبط به این زمینه باشد. با این توصیف، با توجه به اهمیت کتب درسی، در تهیه و تدوین آنها الزام است که بر اساس دانش روز و بر اساس داده‌های عینی حاصل از پژوهش‌های ناب و قابل‌اتکای علمی عمل شود، چون هرگونه ضعف و قدرت در تولید محتوا می‌تواند مسیر ابعاد رشد و وضعیت یک جامعه را تغییر دهد (نوریان، ۱۳۹۹). با این شرایط و با توجه به تغییرات علمی، فناوری، اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی که بخش جدایی‌ناپذیر از زندگی عصر حاضر است، بازنگری مداوم در کتاب‌های درسی امری ضروری است.

در همین زمینه کتاب‌های قرآن و هدیه‌های آسمان به عنوان دروسی با دنیای متحول فکری، سیاسی، اجتماعی و اخلاقی جامعه، پیوندی مستقیم دارند و تحولات، اندیشه‌ها و عمل دانش‌آموزان را به سرعت متأثر می‌کنند (بختیاری و دهقانی، ۱۴۰۱). اهمیت موضوع ساحت‌های تربیتی به حدی است که صاحب‌نظران و پژوهش‌گران زیادی در زمینه بررسی سند تحول بنیادین و تحلیل جایگاه آن در کتاب‌های درسی پژوهش‌های انجام داده‌اند از جمله:

قاسمی و کاظمی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان "تحلیل محتوای کتاب درسی هدیه‌های آسمان پایه ششم ابتدایی و میزان انطباق آن با مبانی قرآنی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش" به این نتیجه رسیدند که در محتوای کتاب مذکور تنها و فقط یکی از این اهداف تفصیلی (تفکر درباره نحوه رفتار درست با خانواده، دوستان و همسایگان) آن هم به صورت

¹- Ornstein

جزیی دارای محتوا بوده و برای اهداف تفصیلی دیگر برنامه درسی ملی در کتاب، محتوایی تدوین نشده است. همچنین در محور عنصر علم، معرفت و آگاهی و عرصه ارتباطی رابطه با خویشستن؛ در برنامه درسی ملی ۴ هدف تفصیلی وجود دارد که برای ۳ هدف محتوا وجود دارد ولی برای یک هدف محتوایی وجود ندارد که لازم است مؤلفان محترم نسبت به اصلاح آن اقدام نمایند.

سالمی و بالی پور بآبادی (۱۴۰۳) پژوهشی با عنوان "تحلیل میزان توجه به متغیرهای شهدا و ایثارگران هشت سال دفاع مقدس در کتاب های درسی دوره ابتدایی" انجام داده اند. نتایج نشان داد در بین کتاب های درسی کتاب فارسی پایه پنجم با ۲۲،۴ درصد فراوانی بیشترین میزان توجه و کتاب های مطالعات اجتماعی پایه چهارم با ۰،۹ درصد فراوانی کمترین میزان توجه را به مولفه های شهدا و ایثارگران دفاع مقدس داشته اند در بین پایه های دوره ابتدایی در ارتباط با اشاره به مولفه ها بیشترین ضریب اهمیت مربوط به کتاب فارسی و کمترین ضریب اهمیت به مطالعات اجتماعی می باشد یافته های حاصل از تحلیل داده ها نشان داد به مولفه های شهدا و ایثارگران در محتوای کتاب های درسی به طور جامع و متعادل توجه نشده است.

عظیمی گلوگاهی و باقرپور (۱۴۰۲) پژوهشی با عنوان "تحلیل محتوای کتاب های درسی قرآن و پیام های آسمانی دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه سلامت معنوی" انجام دادند. یافته ها نشان داد از مجموع فراوانی مؤلفه های سلامت معنوی در کتاب درسی قرآن برابر ۱۰۵۹ مورد، مؤلفه های تلاوت و انس با قرآن با ۳۴٪ دارای بیشترین فراوانی و راستگویی ۱٪ دارای فراوانی بسیار کمی بوده است. در کتاب پیام های آسمانی برابر ۶۲۲ مورد، مؤلفه های نماز با ۳۶٪ دارای بیشترین فراوانی، راستگویی، تقوا و توکل با ۲٪ دارای فراوانی بسیار کمی بوده است که نشان دهنده توزیع و پراکندگی نامناسب این مؤلفه ها در کتاب های درسی هدیه های آسمانی می باشد.

عظیمی (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی تحلیل محتوای کتاب های هدیه های آسمانی بر اساس مؤلفه های ارتقای سلامت دانش آموزان چهارم و پنجم و شش دوره ابتدایی پرداخت. یافته های حاصل از فراوانی نشان می دهند که بیشترین ضریب بهنجار در بین مؤلفه های سلامت در پایه چهارم، پنجم و شش دوره ابتدایی مربوط به مؤلفه سلامت روان با مقدار (۳/۱۷) و کمترین ضریب اهمیت به کنترل و پیشگیری از بیماریها و معلویت مجموعاً با مقدار (۱٪) می باشد.

ظهرایی اصل و دولت دوست (۱۴۰۰) در مطالعه ای از نوع توصیفی و با روش تحلیل محتوا به "بررسی و تحلیل میزان توجه به ساحت های شش گانه تربیت در سند تحول بنیادین، در پیام های قرآنی مربوط به کتب آموزش قرآن دوره ی ابتدایی" پرداختند. یافته های پژوهش حاکی از آن است که در مجموع (۱۱۸) مرتبه به ساحت های شش گانه تربیت توجه شده است و از میان ساحت های شش گانه، مصادیق بیشتری از مؤلفه های ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی دیده می شود. ایزگار^۱ (۲۰۱۹). در مطالعه ای با عنوان "بررسی کتاب های درسی تربیت دینی ترکیه از نظر آموزش ارزشها" به بررسی کتابهای فرهنگ دینی و اخلاق دوره ابتدایی و راهنمایی از نظر رویکردها، روشها و فنون مورد استفاده در تربیت ارزشی با استفاده از تکنیک مرور اسنادی پرداخت. داده های این پژوهش از کتابهای دوره فرهنگ دینی و اخلاق پایه چهارم تا هشتم به دست آمد که با تصمیم وزارت آموزش ملی، هیئت آموزش و اخلاق جمهوری ترکیه به عنوان مواد آموزشی انتخاب شده است. تحلیل محتوای داده ها نشان داد، در کتابهای درسی فرهنگ دینی و اخلاق دینی ترکیه که عمدتاً براساس رویکرد تربیتی مستقیم است، سعی می شود ارزشهایی به فراگیران آموزش داده شود. علاوه بر این، رویکرد تبیین ارزش، که به دانش آموزان اجازه می دهد ارزشها را به دلخواه خود کشف و انتخاب کنند، مورد استفاده قرار گرفته است و تلاش شده است تا ارزش از طریق خواندن متن براساس دانش و تعداد محدود فعالیت ها عمدتاً آموزش داده شود.

در تحلیل و جمع بندی از بررسی پیشینه می توان دریافت که وجه نوآورانه این پژوهش هم به نمونه آماری منطبق بر جامعه آماری آن برمی گردد؛ زیرا تمامی کتب آموزش قرآن و هدیه های آسمان جدیدالتالیف دوره دبستان، پایه اول تا ششم را در بر می گیرد. به هر حال با توجه به نتایج پژوهش های صورت گرفته، انتظار می رود برنامه درسی دروس قرآن و هدیه های آسمانی دوره ابتدایی، بستری مناسب برای دستیابی به تربیت تمام ساحتی باشد. (رحمانی، دانشمند و اصغری (۱۴۰۲). هر چند تربیت تمام ساحتی در کتاب های حوزه تربیت دینی، در زمره اهداف اصلی قرار دارد؛ اما پژوهش های انجام شده درباره

^۱ Izgar

میزان توجه و به کارگیری مؤلفه‌های مرتبط با ساحت‌های تربیتی در کتب حوزه مطالعات تربیت دینی به پرکردن شکاف دانشی، کمک نکرده‌اند. از طرفی بررسی وضعیت کتاب‌های درسی حوزه مطالعات تربیت دینی (قرآن و هدیه‌های آسمانی) می‌تواند در دست‌یابی به تصویری دقیق از کم و کیف توجه به ساحت‌های تربیتی کمک کند و از طریق بررسی وضعیت موجود، بینش‌های الزام‌آور را برای برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران طراحی برنامه‌های درسی جهت تدوین برنامه‌ها و پوشش دهی حیطه‌ها و برنامه‌های درسی پنهان و مغفول فراهم آورد. چرا که بر اساس برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران که بر مبنای جهان بینی اسلامی استوار است، محتوای آموزشی باید ((مبتنی بر ارزشهای فرهنگی و تربیتی و سازوار با آموزه‌های دینی و قرآنی، مجموعه‌ای منسجم و هماهنگ از فرصت‌ها و تجربیات یادگیری باشد که زمینه شکوفایی فطرت الهی، رشد عقلی و فعلیت یافتن عناصر و عرصه‌ها را به صورت پیوسته فراهم آورد)) (سند برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱).

بنابراین، اهمیت انتقال مفاهیم و ارزش‌ها از یک سو و تناسب اهداف آموزشی با محتوای برنامه درسی از سوی دیگر، ضرورت انجام پژوهش‌هایی را که به بررسی و تحلیل محتوا بر اساس ساحت‌های شش‌گانه تربیتی می‌پردازند، صد چندان می‌کند (عابدی و همکاران، ۱۳۹۷). چرا که عدم تناسب میان اهداف تعیین شده و محتوای برنامه درسی، معلم و متعلم را در مسیر نادرست و ناهموار قرار می‌دهد و دستیابی به آرمان‌های نظام آموزشی را غیرممکن می‌سازد. لذا از آنجا که دوره ابتدایی بهترین فرصت برای تربیت دینی کودک است، می‌توان به سهولت مطالب و نکات اخلاقی پیچیده را به صورت عینی در قالب داستان‌ها، تمثیل‌ها و اشعار ساده به کودکان آموزش داد. بنابراین برنامه ریزی در محتوای این کتاب‌ها بسیار مهم و حساس است. به هر حال، از آنجا که تحلیل محتوای کتاب‌های دینی نقشی آشکار و بسیار تعیین‌کننده در بالا بردن بهره‌وری کتاب‌های دینی آموزش و پرورش و تقویت بنیه مذهبی دانش‌آموزان در مقایسه با سایر متغیرها دارد. پژوهش حاضر به بررسی محتوای کتب درسی حوزه مطالعات تربیت دینی (قرآن و هدیه‌های آسمانی) دوره ابتدایی از منظر توجه به ساحت‌های شش‌گانه تربیتی می‌پردازد.

سوال پژوهش

در محتوای کتب درسی حوزه مطالعات تربیت دینی (قرآن و هدیه‌های آسمانی) دوره ابتدایی به چه میزان به ساحت‌های شش‌گانه تربیتی توجه شده است؟

روش پژوهش

از نظر روش شناختی این تحقیق، تلفیقی و شامل هر دو روش کمی و کیفی است؛ به این ترتیب که ابتدا با استفاده از روش تحلیل محتوا، مضامین موجود در اجزای مختلف محتوای کتاب‌های درسی شامل تصاویر و تمارین، متون توسط متخصصان و بر اساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با استفاده از روش آنالوژی‌شنان از لحاظ محتوایی، تحلیل و کدگذاری و استخراج شده است. سپس با استفاده از آمار توصیفی، کمیت هر یک از مضامین استخراج شده بررسی و تحلیل شده است. جامعه تحلیلی پژوهش حاضر شامل کتب حوزه مطالعات تربیت دینی شامل: "قرآن" و "هدیه‌های آسمانی" دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ در دوره بعد از اجرای سند تحول بنیادین بوده‌اند که در راستای توجه به سوال پژوهش انتخاب شده‌اند.

در این پژوهش، برای تحلیل محتوا، ابتدا مؤلفه‌های مرتبط با ابعاد شش‌گانه تربیت را از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با توجه به هدف‌های آن در دوره ابتدایی استخراج و سپس محتوای کتاب‌ها را براساس آن ابعاد تجزیه و تحلیل کردیم. ابزار جمع‌آوری اطلاعات در دو مرحله تدوین شد:

۱- تعیین مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه تربیت

در این مرحله یعنی تعیین مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه تربیت، روش کار به این صورت بود که ابتدا با توجه به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (ساحت‌های شش‌گانه تربیت) و با توجه به اهداف پژوهش ابعاد استخراج شدند و به دنبال آن براساس ابعاد تعیین شده، مؤلفه‌های مرتبط با هر یکی از ابعاد نیز تعیین شدند.

جدول ۱. مؤلفه های ساحت های شش گانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

ن بخش	اعتقادی	پذیرش آگاهانه اصول دین و مذهب (توحید، نبوت، امامت، عدل و معاد)، تسلیم بودن در برابر قضاء و قدر الهی، پرهیز از تحجر و خرافه گویی، امیدواری به رحمت خدا.
	اخلاقی	گسترش فضائل (صبر، توکل، شکرگزاری، وفای به عهد و همنشینی با نیکان و اصلاح و خودسازی)، مبارزه با رذائل (عجب و خودپسندی، مصاحبت با بدان).
	عبادی	انجام واجبات، التزام عملی به ارزش ها و احکام اسلامی، دعا و استعانت از خدا
سیاسی، اجتماعی	سیاسی	آشنایی با قهرمانان و اسطوره های تاریخی و رهبران ملی و مذهبی و نهادهای سیاسی، احساس مسئولیت، تمایل به مشارکت، علاقه مندی به سنت ها و ارزش ها، اطاعت از قوانین، پرداخت مالیات، مشارکت فعال در تصمیم گیری، دفاع از اهداف و آرمان های ملی، ستایش و تمجید از افتخارات، ادای احترام به نمادهای ملی، مبارزه در راه آرمان ها، حرمت نهادهای حقوق دیگران.
	اجتماعی	ارتباط مناسب با دیگران (اعضای خانواده، خویشاوندان، دوستان، همسایگان و...)، پاکیزگی و وقت شناسی، مؤدب و آرام بودن، منتظر نوبت شدن، احترام و اطاعت از بزرگتر و مربیان، احترام قائل شدن برای سایر دیدگاه ها، سعه صدر.
زیستی، بدنی		رعایت بهداشت جسمی و روانی، تقویت قوای جسمی و روانی، مبارزه با عوامل ضعف و بیماری، حفاظت از منابع طبیعی و احترام به طبیعت.
زیبایی شناسی و هنری		زیباسازی محیط زندگی، تخیل، نیکو داشتن هنر، آرامش روانی، زیبایی ظاهری، درک موضوعات ذهنی، توان درک خلق آثار هنری، خلق معنا و کشف معنا، دریافت احساس و معنا.
اقتصادی و حرفه ای		پرهیز از بطلالت و بیکاری، پرهیز از اسراف و تبذیر، توجه به کارآفرینی، کسب درآمد حلال، توجه به انتخاب آگاهانه شغل مناسب با توجه به توانایی.
علمی و فناوری		قضاوت با معیار روشن و پرهیز از تعجیل در قضاوت، استدلال در امور، حقیقت جویی، بررسی مسائل از زوایای مختلف، دوری از اغراض شخصی، شفاف سازی و عینیت گرایی در امور، انعطاف پذیری در عقاید، شکل گیری معقول (تردید سازنده)، احترام قائل شدن برای سایر دیدگاه ها.

به منظور آگاهی از روایی چارچوب مفهومی ابعاد و مؤلفه های ساحت های شش گانه تربیت، چارچوب تدوین شده در اختیار ۷ نفر از صاحب نظران آشنا به سند تحول بنیادین (دو نفر با مرتبه علمی استادیار و دو نفر نیز با مرتبه علمی دانشیار در گروه علوم تربیتی و سه نفر از گروه معارف اسلامی با مرتبه علمی استادیار آشنا به سند تحول بنیادین) که یه شیوه هدفمند انتخاب شدند، قرار داده شد و از آنها خواسته شد که چارچوب فوق را با توجه به انطباق هر ساحت با مؤلفه های آن مورد بررسی قرار دهند. صاحب نظران پس از مطالعه چارچوب مفهومی دیدگاه های خود را پیرامون مؤلفه های هر کدام از ابعاد، در اختیار گذاشتند. به دنبال آن براساس نظرات دریافتی از صاحب نظران حوزه علوم تربیتی و علوم دینی، اصلاحات پیشنهادی انجام و چارچوب اصلاحی مجدداً در اختیار صاحب نظران قرار داده شد. صاحب نظران چارچوب نهایی و همینطور انطباق ابعاد با مؤلفه ها را مورد تایید قرار دادند.

۲- تدوین سیاهه واریسی محتوا: بر اساس چارچوب مفهومی تدوین شده سیاهه واریسی محتوا تدوین شد. بدین معنی که جدولی تنظیم شد که در ستون اول ساحت های شش گانه تربیت، در ستون دوم به تفکیک در ردیف های جداگانه تک تک مؤلفه های هر بعد و در ستون سوم مصادیق مؤلفه ها و در ستون آخر حضور یا عدم حضور آن در کتاب های درسی قرار داده شد.

جهت تأمین پایایی^۱ این ابزار، از روش اسکات^۱ استفاده شده است. بدین صورت که سیاهه واریسی محتوا در اختیار هفت نفر از صاحب نظران مذکور قرار گرفت و ضریب توافق آنها بر اساس فرمول ذیل محاسبه شد.

^۱-Reliability

۱۰۰ x مقوله‌های مورد توافق = C. R

کل مقوله‌ها

$$C.R = \frac{47+45+46+44+45+44 \times 100}{7 \times 47} = 96/4$$

بر اساس فرمول اسکات ضریب توافق بین صاحب نظران پیرامون فرمول تحلیل محتوا ۹۶/۴ می‌باشد که ضریب توافق بالا و قابل ملاحظه‌ای می‌باشد.

پس از تدوین سیاهه واری و محاسبه روایی و پایایی آن تحلیل محتوا آغاز شد. بدین معنی که کتاب‌های قرآن و هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی (بخش محتوا، تصاویر و فعالیت‌ها) تک تک با استفاده از سیاهه واری محتوا مورد واری قرار گرفت و موارد همسو ثبت شد. سپس فراوانی هر مؤلفه شمارش شده و دقیقاً تعیین شد که هر کتاب به چه میزانی به این موضوع توجه کرده است.

یافته‌ها

در این پژوهش به تحلیل محتوای کتاب‌های درسی حوزه مطالعات تربیت دینی دوره ابتدایی براساس ساحت‌های شش‌گانه تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، پرداخته شده و یافته‌های حاصل در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. میزان توجه به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های حوزه مطالعات تربیت دینی دوره ابتدایی (قرآن)

کتاب‌ها	اخلاقی، عبادی، اعتقادی،	سیاسی و اجتماعی	زیستی و بدنی	هنری	زینبایی شناختی و حرفه‌ای	اقتصادی و حرفه‌ای	علمی و فناوری	کل						
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	درصد						
قرآن اول	۵۲	6/40	18	2/20	10	1/22	20	2/45	10	1/22	18	2/22	147	18/14
قرآن دوم	۴۵	5/50	۱۵	1/85	10	1/22	19	2/34	16	1/95	18	2/20	133	16/40
قرآن سوم	۴۹	6/04	۲۰	2/45	25	3/08	20	2/45	16	1/95	16	1/95	144	17/75
قرآن چهارم	۵۰	6/15	۲۰	2/45	12	1/45	16	1/95	12	1/45	30	3/70	140	17/25
قرآن پنجم	۵۱	6/25	۱۹	2/34	13	1/60	18	2/20	11	1/35	15	1/85	127	15/65
قرآن ششم	۶۰	7/40	15	1/85	20	2/45	15	1/85	17	2/05	17	2/05	125	15/40
کل فراوانی	307	107	90	110	80	114	816	100						
درصد	37/90	13/20	11/10	13/58	9/80	14/05	100							

براساس نتایج جدول ۱، از بین کتاب‌های درسی قرآن ۶ پایه، بیشترین توجه به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب قرآن سال ششم با ۱۸/۱۴ درصد و کمترین توجه در کتاب قرآن سال دوم با ۱۶/۴۰ درصد می‌باشد. این نتایج همچنین نشان می‌دهد که میزان یکسانی در پرداختن به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در بین پایه‌ها دیده نمی‌شود.

همچنین براساس جدول فوق در کتاب‌های درسی قرآن دوره ابتدایی بیشترین توجه به بعد اعتقادی، اخلاقی و عبادی با ۳۷/۹۰ درصد و کمترین توجه به بعد اقتصادی حرفه ای با ۹/۸۰ درصد اعمال شده است. این نتایج همچنین نشان می‌دهد، درصد توجه به ابعاد مختلف ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های درسی قرآن دوره ابتدایی از توزیع یکسانی برخوردار نمی‌باشند. بعد سیاسی، اجتماعی، (با فراوانی ۱۰۷ و ۱۳/۲۰ درصد)، بعد بعد زیستی و بدنی (با ۹۰ فراوانی و ۱۱/۱۰ درصد) و بعد زیبایی‌شناختی و هنری (با ۱۱۰ فراوانی و ۱۳/۵۸ درصد)، و بعد علمی و فناوری (با ۱۱۴ فراوانی و ۱۴/۰۵) میزان توجه را به خود اختصاص داده‌اند که خود نشان می‌دهد میزان یکسانی در پرداختن به ابعاد مختلف ساحت‌های تربیت در کتاب درسی قرآن دیده نمی‌شود.

لازم به ذکر است جهت پی‌بردن به بار اطلاعاتی داده‌های حاصل به بهنجار کردن آن‌ها پرداخته شد که داده‌های حاصل از آن در جدول ۲ گزارش شده است.

جدول ۲. داده‌های بهنجار شده میزان توجه به مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه تربیت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های حوزه مطالعات تربیت دینی دوره ابتدایی (قرآن)

کتاب‌ها	ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش					
	اعتقادی، اخلاقی، عبادی	سیاسی و اجتماعی	زیستی و بدنی	زیبایی‌شناختی و هنری	اقتصادی و حرفه‌ای	علمی و فناوری
قرآن اول	329/.	189/.	147/.	285/.	89/.	156/.
قرآن دوم	327/.	168/.	169/.	225/.	102/.	165/.
قرآن سوم	312/.	145/.	186/.	213/.	125/.	198/.
قرآن چهارم	322/.	175/.	165/.	275/.	98/.	215/.
قرآن پنجم	375/.	185/.	175/.	210/.	104/.	185/.
قرآن ششم	332/.	175/.	195/.	233/.	120/.	189/.

داده‌های حاصل از جدول ۲، نمرات بهنجار شده محتوای کتاب‌های قرآن را در ابعاد ۶ گانه تربیت در سند تحول بنیادین را نشان می‌دهد. لازم به ذکر است که پس از نرمال سازی داده‌ها با استفاده از فرمول مرحله دوم روش شانون مقدار باراطلاعاتی (عدم اطمینان) هریک از مؤلفه‌ها به دست آمد که داده‌های حاصل در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول ۳ مقدار بار اطلاعاتی توجه به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه تربیت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های حوزه مطالعات تربیت دینی دوره ابتدایی (قران)

ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

ابعاد	اعتقادی، اخلاقی، عبادی	سیاسی و اجتماعی	زیستی و بدنی	زیبایی‌شناختی و هنری	اقتصادی و حرفه‌ای	علمی و فناوری
بار اطلاعاتی	./980	./755	./930	./925	۷۳۳./	./930

تحلیل داده‌های حاصل از جدول ۳ حاکی از این است که بعد علمی و فناوری، بعد اعتقادی، اخلاقی و عبادی، بیشترین و بعد اقتصادی و حرفه‌ای از کمترین بار اطلاعاتی برخوردار می‌باشند. جهت آگاهی از ضریب اهمیت ساحت‌ها پردازش در سطح بالاتری انجام شد که داده‌های آن در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. ضریب اهمیت توجه به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های حوزه مطالعات تربیت دینی دوره ابتدایی (قران)

ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

ابعاد	اعتقادی، اخلاقی، عبادی	سیاسی و اجتماعی	زیستی و بدنی	زیبایی‌شناختی و هنری	اقتصادی و حرفه‌ای	علمی و فناوری
ضریب اهمیت	./178	./138	./145	./165	./130	./160

تحلیل داده‌های حاصل از جدول ۴ نشان می‌دهد که از بین ابعاد، بیشترین ضریب اهمیت مربوط به بعد اعتقادی، عبادی (۰/۱۷۸) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به بعد اقتصادی و حرفه‌ای (۰/۱۳۰) است. از دیگر سو، سه بعد سیاسی و اجتماعی، علمی و فناوری، زیبایی‌شناختی و هنری اهمیت تقریباً یکسانی دارند. براساس روش شانون هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از درجه اهمیت (wj) بیشتری برخوردار است. از این رو اهداف مربوط به ساحت علم و فناوری در میان ساحت‌های شش‌گانه تربیت از درجه اهمیت بیشتری برخوردار است.

جدول ۵. میزان توجه به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های حوزه مطالعات تربیت دینی دوره ابتدایی (هدیه‌های آسمانی)

کتاب‌ها	اخلاقی، عبادی، اعتقادی	اجتماعی و سیاسی	زیستی و بدنی	هنری و زیبایی‌شناختی و حرفه‌ای	اقتصادی و	علمی و فناوری	کل							
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد							
هدیه های سوم	۶۰	۱۱/۳۲	۴	۰/۷۵	۲۰	۳/۷۷	۲۳	۴/۳۳	۹	۱/۷۰	۱۵	۲/۸۳	۱۳۱	۲۴/۷۰
هدیه های چهارم	۳۵	۶/۶۰	۸	۱/۵۰	۱۰	۱/۸۸	۱۷	۳/۲۰	۸	۱/۵۰	۱۰	۱/۸۵	۸۸	۱۶/۶۰
هدیه های پنجم	۵۰	۹/۴۳	۱۲	۲/۲۵	۲۵	۴/۷۲	۱۸	۳/۳۹	۱۵	۲/۸۰	۲۴	۴/۵۲	۱۴۶	۲۷/۵۰
هدیه های ششم	۵۵	۱۰/۳۷	۳۰	۵/۶۶	۱۲	۲/۲۶	۳۵	۶/۶۰	۱۳	۲/۴۵	۲۵	۴/۷۰	۱۷۰	۲۳/۰۳
کل فراوانی	۲۰۰	۵۴	۶۷	۹۳	۴۵	۷۴	۵۳۵	۱۰۰						
درصد	۳۷/۷۰	۱۰/۱۰	۱۲/۶۰	۱۷/۵۰	۸/۴۰	۱۳/۹۲	۱۰۰							

براساس نتایج جدول ۵، از بین کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی ۴ پایه، بیشترین توجه به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب هدیه‌های آسمانی سال پنجم با ۲۷/۵۰ درصد و کمترین توجه در کتاب هدیه‌های آسمانی سال چهارم با ۱۶/۶۰ درصد می‌باشد. این نتایج همچنین نشان می‌دهد که میزان یکسانی در پرداختن به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در بین پایه‌ها دیده نمی‌شود.

همچنین براساس جدول فوق در کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی بیشترین توجه به بعد اعتقادی، اخلاقی و عبادی با ۳۷/۷۰ درصد و کمترین توجه به بعد اقتصادی حرفه‌ای با ۸/۴۰ درصد اعمال شده است. این نتایج همچنین نشان می‌دهد، درصد توجه به ابعاد مختلف ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی از توزیع یکسانی برخوردار نمی‌باشند. بعد سیاسی، اجتماعی، (با فراوانی ۵۴ و ۱۰/۱۰ درصد)، بعد زیستی و بدنی (با ۶۷ فراوانی و ۱۲/۶۰ درصد) و بعد زیبایی‌شناختی و هنری (با ۹۳ فراوانی و ۱۷/۵۰ درصد)، و بعد علمی و

فناوری (با ۷۴ فراوانی و ۱۳/۹۲ درصد) میزان توجه را به خود اختصاص داده‌اند که خود نشان می‌دهد میزان یکسانی در پرداختن به ابعاد مختلف ساحت‌های تربیت در کتاب درسی مطالعات اجتماعی دیده نمی‌شود. لازم به ذکر است جهت پی‌بردن به بار اطلاعاتی داده‌های حاصل به بهنجار کردن آن‌ها پرداخته شد که داده‌های حاصل از آن در جدول ۶ گزارش شده است.

جدول ۶. داده‌های بهنجار شده میزان توجه به مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه تربیت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش پرورش در کتاب‌های حوزه مطالعات تربیت دینی دوره ابتدایی (هدیه‌های آسمانی)

کتاب‌ها	ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش					
	اعتقادی، اخلاقی، عبادی	سیاسی و اجتماعی	زیستی و بدنی	زیبایی‌شناختی و هنری	اقتصادی و حرفه‌ای	علمی و فناوری
هدیه‌های آسمانی اول	325/.	245/.	202/.	257/.	105/.	285/.
هدیه‌های آسمانی دوم	289/.	212/.	206/.	276/.	102/.	235/.
هدیه‌های آسمانی سوم	245/.	210/.	189/.	245/.	106/.	278/.
هدیه‌های آسمانی چهارم	322/.	256/.	210/.	210/.	98/.	264/.
هدیه‌های آسمانی پنجم	302/.	247/.	201/.	189/.	103/.	275/.
هدیه‌های آسمانی ششم	345/.	241/.	203/.	175/.	109/.	283/.

داده‌های حاصل از جدول ۶، نمرات بهنجار شده محتوای کتاب‌های هدیه‌های آسمانی را در ابعاد ۶ گانه تربیت در سند تحول بنیادین را نشان می‌دهد. لازم به ذکر است که پس از نرمال‌سازی داده‌ها با استفاده از فرمول مرحله دوم روش شانون مقدار بار اطلاعاتی (عدم اطمینان) هریک از مؤلفه‌ها به دست آمد که داده‌های حاصل در جدول ۷ گزارش شده است.

جدول ۷. مقدار بار اطلاعاتی توجه به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه تربیت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش پرورش در کتاب‌های حوزه مطالعات تربیت دینی دوره ابتدایی (هدیه‌های آسمانی)

ابعاد	ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش					
	اعتقادی، اخلاقی، عبادی	سیاسی و اجتماعی	زیستی و بدنی	زیبایی‌شناختی و هنری	اقتصادی و حرفه‌ای	علمی و فناوری
بار اطلاعاتی	970/.	850/.	780/.	910/.	730/.	920/.

تحلیل داده‌های حاصل از جدول ۷ حاکی از این است که بعد علمی و فناوری، بعد اعتقادی، اخلاقی و عبادی، بیشترین و بعد اقتصادی و حرفه‌ای از کمترین بار اطلاعاتی برخوردار می‌باشند. جهت آگاهی از ضریب اهمیت ساحت‌ها پردازش در سطح بالاتری انجام شد که داده‌های آن در جدول ۸ آمده است.

جدول ۸. ضریب اهمیت توجه به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های حوزه مطالعات تربیت دینی دوره ابتدایی (هدیه‌های آسمانی)

ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش						
ابعاد	اعتقادی، اخلاقی، عبادی	بسیاری و اجتماعی	زیبایی‌شناختی و هنری	اقتصادی و حرفه‌ای	علمی و فناوری	ضریب اهمیت
	۱۷۸/۰	۱۶۰/۰	۱۳۰/۰	۱۵۰/۰	۱۲۰/۰	۱۶۵/۰

تحلیل داده‌های حاصل از جدول ۸ نشان می‌دهد که از بین ابعاد، بیشترین ضریب اهمیت مربوط به بعد اعتقادی، اخلاقی (۰/۱۷۸) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به بعد اقتصادی و حرفه‌ای (۰/۱۲۰) است. از دیگر سو، سه بعد سیاسی و اجتماعی، علمی و فناوری، زیبایی‌شناختی و هنری اهمیت تقریباً یکسانی دارند. براساس روش شانون هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از درجه اهمیت (Wj) بیشتری برخوردار است. از این رو اهداف مربوط به ساحت علم و فناوری در میان ساحت‌های شش‌گانه تربیت از درجه اهمیت بیشتری برخوردار است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف، بررسی محتوای کتب درسی حوزه مطالعات تربیت دینی (قرآن و هدیه‌های آسمانی) دوره ابتدایی از منظر میزان توجه به ساحت‌های شش‌گانه تربیتی انجام شده است. نتایج پژوهش نشان داد که میزان توجه به ساحت‌های شش‌گانه به ترتیب در کتاب‌های قرآن ۸۱۶ و هدیه‌های آسمانی ۵۳۵ مرتبه بوده است. از بین کتاب‌های درسی قرآن ۶ پایه، بیشترین توجه به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب قرآن سال ششم با ۱۸/۱۴ درصد و کمترین توجه در کتاب قرآن سال دوم با ۱۶/۴۰ درصد می‌باشد. همچنین در کتاب‌های درسی قرآن دوره ابتدایی بیشترین توجه به بعد اعتقادی، اخلاقی و عبادی با ۳۷/۹۰ درصد و کمترین توجه به بعد اقتصادی حرفه‌ای با ۹/۸۰ درصد اعمال شده است. از بین کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی ۴ پایه، بیشترین توجه به ابعاد و مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب هدیه‌های آسمانی سال پنجم با ۲۷/۵۰ درصد و کمترین توجه در کتاب هدیه‌های آسمانی سال چهارم با ۱۶/۶۰ درصد می‌باشد. همچنین در کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی بیشترین توجه به بعد اعتقادی، اخلاقی و عبادی با ۳۷/۷۰ درصد و کمترین توجه به بعد اقتصادی حرفه‌ای با ۸/۴۰ درصد اعمال شده است.

در اسناد بالادستی به طور جدی به این مهم اشاره شده است که تا سال ۱۴۰۴ کشور ایران باید از لحاظ اقتصادی، علمی و فناوری رتبه اول منطقه را به خود اختصاص دهد. این مهم امکان‌پذیر نبوده و نیست، مگر اینکه ما نظام تعلیم و تربیتی داشته باشیم که همه این مؤلفه‌ها در آن دیده شده باشند. متون درسی می‌توانند و باید در این زمینه کمک‌کننده باشد. اما همان‌گونه

که گفته شد، این میزان توجه در متون درسی، قابل دفاع نیست و چاره اندیشی در این حوزه مسئولیت دست‌اندرکاران نظام تعلیم و تربیت را سنگین می‌کند. با توجه به اهمیت کتب درسی، در تهیه و تدوین آنها الزام است که بر اساس دانش روز و بر اساس داده‌های عینی حاصل از پژوهش‌های ناب و قابل اتکای علمی عمل شود، چون هرگونه ضعف و قدرت در تولید محتوا می‌تواند مسیر ابعاد رشد و وضعیت یک جامعه را تغییر دهد.

نتایج این تحقیق بیانگر آن است که به ساحت اعتقادی، عبادی بیشترین توجه و به ساحت اقتصادی حرفه‌ای کمترین توجه شده است. نتیجه تحقیق حاضر با یافته‌های بختیاری و دهقانی (۱۴۰۱) کاملاً هم‌سو و هم‌جهت است. از دیگر نتایج پژوهش که می‌توان آن را به صورت جدی دنبال کرد، کم‌توجهی به تربیت اقتصادی و حرفه‌ای و زیستی بدنی در متون درسی است. حال آنکه یکی از هدف‌های اصلی نظام تعلیم و تربیت کشورهای پیشرو، توجه به مبحث اقتصاد و کارآفرینی و تربیت زیستی و بدنی است؛ که به طور توأمان باید در کتب درسی دوره ابتدایی مورد توجه قرار گیرد. چرا که موتور محرکه اقتصاد کشورها آموزش و پرورش است. با این توصیف، در نظام آموزشی کشور، متون و کتب درسی باید تضمین‌کننده هدف‌های متعالی نظام آموزشی باشند و این محتوا باید غنی، پربار و متأثر از فلسفه اعتقادی حاکم بر نظام آموزشی باشد که توسط نهادهای قانونی و مبتنی بر آموزه‌های اسلامی برنامه‌ریزی و نهادینه می‌شوند در سند تحول بنیادین هم به حق به این موضوع توجه شایانی شده است و می‌طلبد که این مقوله در دوره ابتدایی فرهنگ‌سازی و در دوره‌های بالاتر به صورت جدی دنبال شود.

نکته قابل تامل اینکه، در آموزش محتوای دینی از داستان و شعر به خوبی در مضامین کتابهای هدیه‌های آسمانی، قرآن بهره‌گیری شده است، اما فراوانی تصاویر نسبت به مضامین در آموزه‌های دینی بسیار اندک است، که در دوره دبستان و با توجه ویژگی‌های کودکان در این دوره نیاز به بازنگری دارد. از طرفی وجود فرصتی برای تفسیر، درک و ارزیابی آموزه‌های اخلاقی در برنامه درسی از طریق درهم تنیدگی محتوا وجود ندارد. بدین صورت که سیاست‌گذاران آموزشی به ساحت‌های شش‌گانه تربیتی به صورت توأمان توجه ویژه‌تری داشته باشند تا تربیت تمام‌ساحتی که مد نظر سند تحول بنیادین در آموزش و پرورش است، محقق گردد. نتایج پژوهش حاضر می‌تواند زمینه‌ای را جهت بازاندیشی و بازنگری کتاب‌های درسی قرآن و هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی ایران فراهم آورد.

در مجموع از یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که اهتمام ویژه مؤلفان کتاب‌های حوزه مطالعات تربیت دینی، افزایش شناخت افراد نسبت به اصول اساسی و فروع دین است و به بحث‌گرایی‌ها و تمایلات توجه چندانی نشده و این در حالی است که شناخت و تمایلات هر دو مقدمه رفتارند و بی‌توجهی به هریک از آنها، بحث عملی شدن اصول و مفاهیم را خدشه دار می‌کند. به اعتقاد بسیاری از اندیشمندان اسلامی فرایندهای ذهنی (شناخت و معرفت) و انگیزه و تمایل به انجام دادن عمل، مهمترین عوامل مؤثر در شکل‌گیری رفتارند. هر چه شناخت و معرفت بیشتر شود حب الهی و گرایش‌های اصیل و فطری در انسان قوی‌تر می‌شوند و انسان را به سوی عمل صالح هدایت می‌کنند. نمود عینی تربیت در رفتار است، بنابراین اگر بخواهیم دانش‌آموزان ما تربیت‌چندساحتی داشته باشند، باید بر زیربناهای رفتار یعنی معرفت و تمایلات و حب الهی تأکید کرد و محتوای کتاب‌ها را براین اساس نگاشت تا شاهد نمود شاخص‌های تربیتی در رفتار دانش‌آموزان باشیم.

محدودیت‌های پژوهش

محدودیت اول: در پژوهش حاضر، تنها کتاب‌های درسی قرآن و هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی به عنوان محدوده مطالعاتی مد نظر قرار گرفته است. از این رو، این یافته قابل تعمیم به سایر کتاب‌های دوره ابتدایی آن هم در حوزه ساحت‌ها نیست. محدودیت دوم: ساحت‌های تربیتی در برنامه درسی ملی ناظر بر همه کتاب‌های دوره‌های تحصیلی تعریف شده است. برای اینکه روند تألیف با توجه به این برنامه مورد بررسی دقیق قرار گیرد الزام است همه ی کتاب‌های قرآنی و دینی در تمام سطوح تحصیلی از ابتدایی تا پایان دوره متوسطه مورد تحلیل قرار گیرند. در این پژوهش به سبب نداشتن زمان کافی، امکان بررسی و تحلیل همه کتاب‌ها، در همه سطوح تحصیلی میسر نبوده است.

پیشنهادهای کاربردی

- با توجه به اقتضائات آموزش و پرورش در عصر جدید و لزوم همخوانی بیشتر کتاب‌های درسی با رویکردها و ساحت‌های سند تحول بنیادین، به برنامه‌ریزان درسی پیشنهاد می‌شود: برنامه درسی ماریچی برون را در تدوین و طراحی برنامه درسی

همواره مد نظر داشته باشند. برنامه درسی ماریچی که یک روش تنظیم محتوا است که در آن برخی مفاهیم، عقاید یا موضوع‌های اساسی به تدریج در طول برنامه درسی عرضه می‌شوند. بدون آن که تمامی زمینه مورد یادگیری به طور کامل و منظم تکرار شود. در این شیوه با تعیین توالی تجربیات یادگیری دانش آموزان با جنبه‌های معین موضوعات آشنا می‌شوند و موقعیت برای برخورد دوباره آنها در شکل پیچیده تر در سال‌های متوالی فراهم می‌شود. این شیوه برای این بوجود آمد که مطالعات دانش آموزان را عمیق تر می‌کند.

- با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌گردد: کمیته‌های ای علمی و تخصصی با هدف بازاندیشی، بازآفرینی و بازنگری و تألیف بهتر کتاب‌های درسی حوزه تربیت دینی تشکیل گردد.

- با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌گردد: از نظرات متخصصان برنامه ریزی درسی، فناوری آموزشی، متخصصان فلسفه تعلیم و تربیت، کارشناسان دینی و مذهبی آشنا با رویکردهای آموزشی، روانشناسان و متخصصان در امر یادگیری و رشد، آموزگاران و دبیران به منظور انتخاب، تنظیم و سازماندهی محتوای جدید متناسب با ساحت‌های شش گانه، استفاده و بهره برداری گردد.

- با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌گردد: آموزش غیرمستقیم اعمال و احکام دینی به روش داستان سرایی و قصه پردازی در دستور کار نظام آموزشی قرار گیرد.

منابع

- اسکات، ویلیام. (1391). تئوری حسابداری مالی، ترجمه علی پارسائیان، تهران: ترمه.
- بختیاری، لیلیا؛ دهقانی، مرضیه (۱۴۰۱). بررسی پژوهش‌های انجام شده مرتبط با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران: یک مطالعه فرا ترکیب، فصلنامه علمی علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۱۰ (۱۹)، ۴۷-۱۵.
- عظیمی، محمد. (۱۴۰۱). تحلیل محتوای کتاب‌های هدیه‌های آسمانی بر اساس مولفه‌های آموزش بهداشت و ارتقای سلامت سبک زندگی/اسلامی با محوریت سلامت. ۶ (۵)، ۹۱-۸۱.
- عظیمی گلوگاهی، امیر و باقرپور، معصومه (۱۴۰۲). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی قرآن و پیام‌های آسمانی دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه سلامت معنوی، مجله پژوهش‌های برنامه ریزی درسی و آموزشی، ۱۳ (۲)، ۱۱۶-۱۰۷.
- قاسمی، حسین، کاظمی، محمود (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتاب درسی هدیه‌های آسمان پایه ششم ابتدایی و میزان انطباق آن با مبانی قرآنی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۵۲ (۱۳)، ۱۱۷-۱۰۰.
- کوثری، مریم؛ نوروز زاده، رضا (۱۳۸۸). تبیین ویژگی‌های عناصر برنامه درسی مقطع کارشناسی با تأکید بر پرورش مهارت‌های کارآفرینی، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۵۴، ۱۸-۱.
- عابدی، فاطمه؛ منادی، مرتضی؛ خادمی، ملوک و کیامنش، علیرضا (۱۳۹۷). تحلیل محتوای کتاب‌های دین و زندگی دوره متوسطه با تأکید بر شاخصهای تربیتی در برنامه درسی ملی، فصلنامه تعلیم و تربیت، ۱۳۵، ۱۲۱-۱۰۱.
- رحمانی، عاطفه؛ دانشمند، بدرالسادات؛ سلطانی، اصغر (۱۴۰۲). فصلنامه علمی علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۱۱ (۲۱)، ۹۱-۱۱۶.
- سالمی، نرگس، بالی پور بابادی، مرجان (۱۴۰۳). تحلیل میزان توجه به متغیرهای شهدا و ایثارگران هشت سال دفاع مقدس در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی شانزدهمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران. تهران.
- صوفیلرملکی، سهیل، (۱۴۰۲). بررسی اهمیت وجود درس هدیه‌های آسمان در برنامه درسی مقطع ابتدایی و تحلیل محتوای این کتاب، چهارمین کنفرانس بین‌المللی و پنجمین کنفرانس ملی یافته‌های نوین در مدیریت، روان‌شناسی و حسابداری، تهران، <https://civilica.com/doc/1926142>
- ظهراهی اصل، مهران؛ دولت دوست، حسین (۱۴۰۰). بررسی پیام‌های قرآنی کتب آموزش قرآن ابتدایی براساس ساحت‌های شش گانه تربیت. مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۷۷۱، ۳۰-۷۶۲.

-دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۱). برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، مصوبه اسفند ۱۳۹۱. تهران: شورای عالی آموزش و پرورش با همکاری سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.

-نوریان، محمد (۱۳۹۹). راهنمای عملی تحلیل محتوای کمی و کیفی کتاب‌های درسی دوره ی ابتدایی، تهران، انتشارات شورا.

-Lanenburg, F. C. and A. C Ornstein(2004); Educational Administration ,Concepts and Practices; Wadsworth Publishing Compaining.

-Izgar, G. (2019). A Study of Religious Education Course Books in Terms of Values Education: The Case of Turkey. Journal of Education and e-Learning Research, 6. p.10-16.

Content Analysis of the Quran and Heavenly Gifts Textbooks based on the Six Areas of the Fundamental Transformation Document in Elementary School

Marzban Adibmanesh¹

Abstract

The current study has been conducted with the aim of analyzing the content of the textbooks of the Qur'an and heavenly gifts of the elementary school with paying attention to the six areas of education according to the document of the fundamental transformation of education. In this study, the method of content analysis, which is a quantitative, objective and systematic method for analyzing textbooks, is used. The population of the current research included the books "The Quran" and "Heavenly Gifts" of the elementary school in the academic year 2022-2023 during the period after the implementation of the fundamental transformation document. The data were analyzed using descriptive indices in Shannon's entropy analytical process. This means that the research data were analyzed and described in Shannon's entropy analytical process (normalizing frequency table data, calculating the information load of categories and obtaining their importance coefficient). The results of the study showed that the amount of attention paid to the six areas was 816 and 535 times in the books of the Quran and heavenly gifts. In the Quran book of the six grades, grade six book contained the least attention with 14.18% while grade two book had the highest amount with 40.16%. Also, in the Qur'an textbooks of the primary period, the most attention is paid to the religious, moral and devotional dimension with 90.37% and the least attention was paid to the professional economic dimension with 80.9%.

Keywords: content of textbooks, educational fields, religious education

¹ Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran